

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Schiedam

Meyer, R.C.L.

Citation

Meyer, R. C. L. (1987). Schiedam. *Leidschrift : Revolutie In Nederland*, 4(September), 124-139. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/73302>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/73302>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Schiedam

F.Ch. Meyer

Schiedam ontleent zijn naam aan de Schie, waarin omstreeks 1250 een dam werd gebouwd. De nederzetting die aldaar ontstond, kreeg in 1275 stadsrechten van Aleida van Henegouwen, tante en regentes van Floris V, de latere graaf van Holland. Oorspronkelijk vormden de handel en visserij de voornaamste bron van inkomsten. Omstreeks 1700 nam door allerlei oorzaken de betekenis van de visserij sterk af. Daarentegen wist de handel zich goed te handhaven en de achttiende eeuw laat zelfs een uitbreiding van deze tak van bedrijvigheid zien. Dit hield direct verband met de opkomst van de nijverheid die de stad tot over de grenzen zo beroemd heeft gemaakt: de branderij. Laat ik meteen een hardnekkig misverstand uit de wereld helpen. Schiedam is nooit een jeneverstad geweest, maar een brandersstad. De branderijen produceerden voornamelijk mout- of korenwijn, die grotendeels bestemd was voor de export. Slechts een klein deel van de wijn werd - via een ingewikkeld procédé en toevoeging van jeneverbessen - verwerkt tot jenever. Maar dit terzijde.

In de eerste helft van de achttiende eeuw groeide het aantal branders tot ca. 100 en telde de stad ca. 150 branderijen. Reeds in 1756 noemden de burgemeesters 'de traficq van de branderijen en stookerijen de hoofdtraficq deser stad en voornaamste source van 't welsyn en bestaan van deselve'.¹ Het laatste kwart van de achttiende eeuw vormde de tweede periode van economische expansie. In 1795 was het aantal branderijen opgelopen tot 188. In 1800 telde de stad 24 molens, waarvan er maar liefst zeventien in dienst stonden van de branderijen.

De welwillendheid waarmee de Schiedamse vroedschap het brandersbedrijf tegemoet kwam, vloeide voort uit het feit dat het beroep van verscheidene vroedschappen brander was. Na 1780 - in de patriottentijd - bestond de vroedschap voor meer dan de helft uit personen die òf brander waren òf een beroep uitoefenden dat indirect te maken had met het brandersbedrijf. Zij oefenden doorgaans grote

invloed uit op het brandersgilde en van enige medezeggenschap van de gildebreeders valt weinig te bespeuren.

In samenhang met de economische voorspoed nam ook de bevolking in de achttiende eeuw toe. Het aantal inwoners wordt voor het jaar 1700 geschat op ca. 7000; voor 1730 op ca. 7800 en voor 1795 op ca. 10.000.² Naast de natuurlijke groei werd de bevolkingsaanwas veroorzaakt door immigratie, die omstreeks 1720 op gang kwam. Veelal bestonden de immigranten uit roomse en lutherse Duitsers uit Hannover en Westfalen, die werk zochten als brandersknecht.³ Omstreeks 1800 was de economische expansie van Schiedam op een voorlopig hoogtepunt gekomen en men kan er van uit gaan dat het bestaan van de meeste Schiedammers op de een of andere manier verbonden was met deze tak van nijverheid.

Het is bekend dat de patriotten niet alleen in opstand kwamen tegen Oranje, maar zich ook verzetten tegen het vermeende economische verval van de Republiek. Een verband tussen de stroom van klachten over de malaise en de opkomst van de Schiedamse patriottenbeweging zal evenwel moeilijk aan te tonen zijn, omdat de economische bloei van de stad juist plaats vond in het laatste kwart van de achttiende eeuw. In zoverre vormt de stad een opmerkelijke uitzondering op de meeste andere Hollandse steden. In politiek opzicht vertoonde de stad echter sterke overeenkomsten met het landelijke beeld.

Aan de vooravond van de patriottentijd was de vroedschap, het belangrijkste overheidsorgaan van Schiedam, uitgegroeid tot een volwaardige oligarchie. Het college telde 24 leden en deze kleine groep van welgestelde patriciërs vervulde de belangrijkste ambten en voerde het bewind over de stad. De heren hielden de burgers bewust uit de politiek en maakten het voor hen nagenoeg onmogelijk om tot het regeringscollege toe te treden door de erfopvolging tot hoeksteen van hun benoemingsbeleid te maken. De vroedschap ontwikkelde zich tot een gesloten kaste van aristocraten uit een beperkt aantal families. Aangezien de patriottenbeweging niet alleen gezien moet worden als een strijd tussen patriotten en prinsgezinden, maar ook als een strijd tussen aristocraten en democraten, is het van belang het aristocratiseringsproces in Schiedam nader te belichten.

Na het wegvallen van het landsheerlijke gezag tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd het ambt van de baljuw, de vertegenwoordiger van de landsheer, in 1576 van de Staten van Holland gekocht en geheel ondergeschikt gemaakt aan de vroedschap. De rechtspraak was in handen van de schepenbank, die werd gevormd door zeven schepenen. De voorzitter van de schepenbank was de baljuw, die dan optrad als schout. De vroedschappen, schepenen en burgemeesters werden geëligieerd door de stadhouder, behalve tijdens de Stadhouderloze Tijdperken, toen de Staten van Holland de vrije electie hadden. De electie was geregeld door het octrooi van de Staten van Holland van 1650.⁴ Elk jaar stelde de vroedschap lijsten samen voor de kandidaten: drie namen voor elke vacante vroedschapsplaats; zes voor drie nieuwe burgemeesters en veertien voor zeven nieuwe schepenen. In 1663 kreeg Schiedam het recht om uit deze voordracht of nominatie voortaan diegenen te kiezen die de meeste stemmen hadden gekregen. Zo werd de electie een formaliteit. De vroedschap vulde zichzelf aan (= coöptatie). In de achttiende eeuw waren de burgemeesters allen lid van de vroedschap. Alleen het ambt van schepen kon eventueel bekleed worden door een burger, alhoewel dit verschijnsel steeds zeldzamer werd. In de periode 1701-1710 bestond de schepenbank voor 44,2% uit vroedschapsleden. In de patriottentijd was dit percentage gestegen tot 85,7%.⁵ De verheffing van Willem IV tot stadhouder van Holland in 1747 en de wetsverzetting in Schiedam in 1748 heeft op deze oligarchisering geen enkele invloed gehad. Het proces werd gewoon voortgezet. Dit beeld wordt versterkt als men bedenkt dat de meeste burgers die in de schepenbank plaats namen reeds door de banden des bloeds met de vroedschap verbonden waren.

Het hoogste ambt was ongetwijfeld dat van burgemeester. Zij riepen de vroedschap ter vergadering bijeen en bespraken samen met de zes gecommiteerde vroedschappen de belangrijkste kwesties, alvorens deze op de agenda van de vroedschapsvergadering te zetten. Het agendapunt kreeg hun advies mee, waar de jongere leden van het college zich doorgaans bij neerlegden. De weg naar het burgemeestersambt was lang en moeizaam. Reeds voor 1700 was het de gewoonte geworden om alleen oud-schepenen tot burgemeester te benoemen.⁶

Samen met de baljuw/schout en schepenen vormden de burgemeesters de weth, die de keuren en ordonnanties maakten onder goedkeuring van de 'grote vroedschap' (= alle vroedschappen tezamen). De weth eligeerde de lagere ambten, zoals regenten en regentessen van de godshuizen, de weesmeesters, de kerkmeesters, de officieren van de schutterij, de thesauriers enz.. De functie van gecommiteerde vroedschap werd meestal vervuld door de burgemeester of oud-burgemeester.

Als één van de achttien stemhebbende steden zond Schiedam gedeputeerden naar de Staten van Holland. De deputatie bestond altijd uit een burgemeester (of een oud-burgemeester of een gecommiteerde vroedschap) en de stadspensionaris. In politiek opzicht nam Schiedam in Holland slechts een zeer bescheiden plaats in. In afwisseling met Schoonhoven en Brielle had een lid van de vroedschap zitting in het college van Gecommiteerde Raden in het Zuiderkwartier. De Schiedamse regenten dienden ook in bestuurscolleges op generaliteitsniveau, zoals de Staten Generaal.

We zagen reeds dat de benoeming van een vroedschap in hoge mate afhankelijk was van de familierelaties. De regenten hebben voortdurend getracht het oligarchische karakter van de stadsregering te versterken. Na de dood van Willem III werd het aantal vroedschapsplaatsen door middel van een nieuw octrooi (19 maart 1704) teruggebracht tot twintig. Op 22 april 1724 besloot men dat bij de benoeming de voorkeur aan een vroedschapszoon gegeven moest worden.⁷ Het aantal vroedschappen dat kon bogen op een vader, grootvader, schoonvader of broer, die, of voor, of tijdens, of na hen zitting hadden in de vroedschappen steeg in de achttiende eeuw voortdurend. Van de 32 vroedschappen in de periode 1701-1710 waren er negen ,et een degelijke relatie. Van de 38 vroedschappen in de periode 1781-1790 was dat aantal gestegen tot 44. In andere periodes was het aantal vroedschappen met dergelijke relaties, procentueel gezien, nog hoger.⁸

In 1726 besloot de vroedschap dat alleen zij die de gereformeerde religie waren toegewijd in een ambt benoemd mochten worden. Zestien jaar later was dit niet meer voldoende. In 1742 moest iedereen die een ambt wilde bekleden ook daadwerkelijk lid zijn van de Gereformeerde Kerk. Aangezien geschikte vroedschapskandidaten binnen een beperkte kring werden gezocht, moest men voortdurend een beroep

doen op personen die oorspronkelijk niet uit Schiedam kwamen. In de achttiende eeuw schommelde het percentage 'vreemdelingen' in het college tussen de 30 en 40%.⁹

De jaren 1747 en 1748 brachten in Schiedam naast enkele heilzame hervormingen ook bittere teleurstellingen voor zowel de burgerij als de regenten. Op 26 juni 1747 droeg de stad de inkomsten van de posterijen over aan de prins, hetgeen inhield dat de opbrengsten voortaan niet in de stedelijke kas (lees: in de zakken van de regenten) vloeiden, maar ten goede kwamen aan de provincie. Precies een jaar later, op 26 juni 1748, werd de belastingpacht afgeschaft en vervangen door een rechtvaardiger belastingstelsel.¹⁰

De schutters en de burgers verlangden meer. Op 19 augustus en 14 oktober 1748 dienden zij twee rekesten in, die beide democratische trekjes vertoonden.¹¹ Tot de belangrijkste eisen behoorden: 1) benoeming van officieren door de krijgsraad en niet door de weth; 2) verbod op vrijstelling van het wachtlopen voor zonen en schoonzonen van regenten, met het doel de 'egaliteyt' (sic) onder de burgers te bevorderen; 3) vrije verkiezing van hoofdlieden en dekens door de gildebroeders; 4) vrije verkiezing van hervormde predikanten; 5) vermeerdering van het aantal vroedschappen van 20 naar 24 personen. Op 25 november 1748 arriveerde een stadhouderlijke commissie, bestaande uit Frederik Hendrik baron van Wassenaar en mr. Willem Pauw, raadsheer in de Hoge Raad van Holland, om zich over de materie te buigen. Enkele minder belangrijke verzoeken werden door hen ingewilligd, maar aan de meeste politieke eisen werd geen gehoor gegeven, omdat Willem IV niets moest hebben van de naar democratie riekende verlangens. Van werkelijk vrije verkiezingen kwam niets terecht. De benoeming van officieren bleef aan de weth. De krijgsraad mocht alleen bij een vacature van een kapiteins- of luitenantsplaats de nominatie doen. Overigens heeft de vroedschap deze laatste maatregel op 19 februari 1749 eigenmachtig teruggedraaid.¹² Voortaan moest de krijgsraad jaarlijks - en niet alleen bij een vacature - een kandidaat op de nominatielijst plaatsen.

Het aantal vroedschappen werd vermeerderd tot 24 personen. Een van de nieuwe vroedschappen was een zekere Jan Albert Pichot. Hij kan beschouwd worden als een 'vreemdeling', die slechts een zwakke familierelatie had met de vroedschap en derhalve door zijn collega's

met wantrouwen werd bekeken. Later namen nog eens zes leden van de familie Pichot zitting in het college.¹³ Willem IV en zijn zoon Willem V verwierven na hun verheffing tot stadhouder het recht van recommandatie, dat hun grote invloed op de electies in de steden verschafte. Ongetwijfeld hebben zij de hand gehad in de benoemingen van de Pichots in Schiedam. Blijkbaar hadden de Oranjes - tot ergernis van de overige vroedschappen - een nogal hoge dunk van deze lieden. Tevens betekende het bijzondere benoemingsrecht van de stadhouders een lelijke streep door de 'Ware Vrijheid' van de staatsgezinde regenten.

Tijdens het diepgaande conflict over het te voeren defensiebeleid aan de vooravond van de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) keerde Schiedam zich tegen de prins. Willem IV hield vast aan het 'Oud Systeem' (de verbondenheid tussen Engeland en de Republiek, de twee protestantse zeevarende mogendheden). Hij wilde geen oorlog met Engeland riskeren en ijverde daarom voor beperkt konvooi. Schiedam pleitte in de Staten van Holland echter voor onbeperkt konvooi. Dat wil zeggen dat men alle handelsschepen, ook wanneer deze een lading hadden die door de Engelsen als contrabande werd aangemerkt, wilde laten begeleiden door marinevaartuigen. De grote steden Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht en Haarlem deelden dit standpunt. Het kleine Schiedam bevond zich wel in fraai gezelschap. De oppositionele steden gingen in 1780 zelfs zo ver dat zij een ultimatum stelden: indien het onbeperkt konvooi niet binnen zes maanden werd uitgevoerd, zou men de 'last- en veylgelden' (een belasting op de handel) niet meer afdragen.¹⁴ Door deze houding werd Schiedam medeverantwoordelijk voor het uitbreken van de oorlog tegen Engeland, op 20 december 1780.

De Vierde Engelse Oorlog werd voor de Republiek een regelrechte ramp, maar heeft op de voorspoedige economische ontwikkeling van Schiedam geen enkele nadelige invloed gehad.¹⁵ De vroedschap wist de export van de koren- en moutwijn veilig te stellen en werd daarbij van harte gesteund door de branders uit de burgerij. Zowel de vroedschap als de burgers hadden grote sympathie voor de Amerikaanse kolonisten, die in opstand gekomen waren tegen het Britse moederland. Geen wonder dat de erkenning van de Amerikaanse onafhankelijkheid op 19 april 1782 door de Republiek steun kreeg van Schiedam.

De staatsgezinde regenten hielden de admiraal-generaal (de stadhouder) verantwoordelijk voor het falen van de vloot, die totaal niet opgewassen bleek tegen de Britse marine. In eerste instantie was de aanval niet op hem gericht, maar op diens naaste medewerker en adviseur Lodewijk Ernst hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel. Het initiatief ging daarbij uit van enkele Amsterdamse regenten, waaronder Rendorp. In mei 1781 stelden de gedeputeerden van deze stad in de Staten van Holland voor de hertog te vervangen door een commissie. Schiedam was het volledig met de Amsterdamse kritiek op de prins eens en noemde het verweer van de hertog 'verkeerd, opportuun en ongepast'.¹⁶ In 1782 steunde de brandersstad het voorstel om het beste deel van de vloot naar Brest te zenden, waar het zich zou verenigen met de Franse vloot, om samen de Engelsen te bestrijden.

Overigens was de eensgezindheid van de vroedschap niet totaal. Vice-admiraal Daniel Pichot (de broer van Jan Albert Pichot) was, net als de andere officieren, gekant tegen een gezamenlijke vlootactie. De vroedschap en koopman James Morgan had weliswaar belang bij bescherming van de handelsroutes, maar was ook Engelsman, die via een drukke correspondentie contacten onderhield met zijn familieleden op het Britse eiland. In een tijd dat de anglofobie in de Republiek hoogtij vierde, werkte dit in zijn nadeel. Een derde vroedschapslid, Carel Johan Bosschaert, was door zijn huwelijk gelieerd met Simeon Petrus Collot d'Escury, die sinds 1781 zitting had in het college van Gecommitteerde Raden van het Zuiderkwartier en bekend stond als een trouw orangist. Pichot, Morgan en Bosschaert werden gedurende de gehele patriottentijd door de overige vroedschappen uit de belangrijke posten geweerd.¹⁷ Pichot zelf was uit hoofde van zijn functie vaak afwezig. Morgan werd 'weggepromoveerd'. Op 1 mei 1782 werd hij lid van het college van de Provinciale Rekenkamer. Bosschaert vormde dus min of meer een soort orangistische eenmansfractie in een patriotse vroedschap. Het moge duidelijk zijn dat de drie orangisten voorlopig weinig uit konden richten.

Na het vertrek van Brunswijk naar Den Bosch in 1782 werd de kritiek op de prins heviger. Het ging daarbij allang niet meer om de slecht gevoerde oorlog. De Schiedamse vroedschap greep de verzwakte positie van Oranje aan om het hele stadhoudelijke regime te ondermijnen. Op 22 oktober 1782 was de kogel door de kerk. Oud-burge-

meester Leonardus den Beer, oud-baljuw Jan Jacob Mispelblom Beyer en vroedschap Eduard Jacob Penning stelden in de vroedschap voor om het recht van recommandatie af te schaffen. De drie regerende burgemeesters, Pieter Schouwhamer, Isaac Tromer en Jacob Heereman wisten het voorstel om te buigen tot een overeenkomst die veel verder reikte. De overeenkomst of conventie werd opgesteld door secretaris mr. Bernard Johan Pielat van Bulderen en kan beschouwd worden als een contract van correspondentie dat tot doel had het aristocratische, oligarchische, anti-stadhouderlijke en anti-democratische karakter van de vroedschap te consolideren. Het meest opvallend waren de artikelen 16 en 17, waarin werd bepaald dat zonen en behuwdzonen bij een benoeming voorrang genoten.¹⁸

De orangisten Pichot, Morgan en Bosschaert protesteerden tevergeefs tegen de conventie en weigerden het stuk te tekenen. De overige vroedschappen aanvaardden de overeenkomst wel. Als een der eerste steden in de Republiek zond Schiedam in november 1782 een plechtige delegatie naar Willem V, die de bedremmelde prins droogjes mededeelde dat het recht van recommandatie was opgezegd.

De wapenstilstand (1783) en de vrede (1784) met Engeland verschaftte de prins geen adempauze. De oppositie werd onverminderd voortgezet. Zo ook in Schiedam. Door de conventie zorgvuldig geheim te houden, behield de vroedschap het vertrouwen van de burgerij. Sinds het verschijnen van het patriotse partijprogramma 'Aan het volk van Nederland' in september 1781 had de coalitie tussen de patriotse vroedschappen en de patriotse burgerij een vaste vorm gekregen. Alhoewel de stad geen last had van orangistische relletjes werd in het voorjaar van 1783 een vrijkorps opgericht, dat samensmolt met de plaatselijke schutterij. In de loop van 1784 werd het korps beter bewapend, getraind en uitgebreid, zodat het uitgroeide tot een aanzienlijke macht van 800 man, die onder bevel stond van de vroedschap mr. Dominicus Doom en de secretaris Pielat van Bulderen.¹⁹

De drie orangistische vroedschappen zullen zeker niet ingenomen zijn geweest met deze ontwikkeling. Het is de vraag of er meer leden van de vroedschap waren, die bedenkingen hadden tegen het vrijkorps. Enerzijds vormde de burgermilitie een wapen tegen de orangisten, maar anderzijds dreigde het gevaar dat de burgerij het vrijkorps zou gebruiken om haar democratische verlangens kracht bij te zetten.

Deze vrees was niet ongegrond. Reeds in juli 1783 drongen de branders - met succes - aan op een beter toezicht op het bestuur van het brandersgilde, dat onder controle stond van de vroedschap.

Ondanks dergelijke incidenten bleef de verhouding tussen de patriotse regenten en de patriotse burgerij uitstekend. Het vertrek van de hertog van Brunswijk uit de Republiek in 1784 werd door beide groepen met instemming begroet. Het optreden van stadhouderlijke troepen tegen een democratiseringsbeweging van de Amersfoortse burgerij in augustus 1785 en de passieve houding van de vroedschap werd door het vrijkorps echter scherp afgekeurd. Het kwam in Schiedam nog niet tot een breuk tussen de burgers en de regenten, maar de gebeurtenis bracht wel aan het licht dat hun opvattingen fundamenteel verschilden. De eersten stonden aan de kant van de democratiseringsbeweging en keerden zich tegen het oligarchische karakter van het stadhouderlijke regime, terwijl de laatsten zich verzetten tegen het patronale element (het 'recommandatierecht') ervan.

Na het vertrek van de stadhouder uit Den Haag in september 1785 begon het politieke klimaat in Schiedam snel te verslechteren. De regenten in Holland werden hoe langer hoe ongeruster dat het conflict met de stadhouder ten goede zou komen aan de democratie. Als regenten waren zij anti-stadhouderlijk, maar als aristocraten vreesden zij de invloed van de burgerij. Een van hen was Rendorp, sinds 1 februari weer burgemeester van Amsterdam. Op 16 maart 1786 diende hij in de Staten van Holland een voorstel in dat de terugkeer van de prins naar Den Haag mogelijk zou maken, terwijl de drie patriotse pensionarissen De Gijzelaar, Zeebergh en Van Berckel de prins het commando over het Haags garnizoen definitief wilden ontnemen. Hiervoor was wel een meerderheid in de Staten van Holland nodig, maar die was onzeker, omdat Schiedam en Gouda aarzelden. De patriotten riepen de hulp in van Frankrijk, dat in 1785 een verbond met de Republiek gesloten had en er aan hechtte de Republiek binnen het anti-stadhouderlijke en anti-Engelse kamp te houden. De Franse gezant zond een agent naar Schiedam, die op 14 maart 1786 met een positief resultaat naar Den Haag kon terugkeren. De vroedschap hield woord, al was de eensgezindheid verdwenen. Bij de stemming op 25 juli 1786 waren zes leden tegen: Daniel Pichot, Johan Daniel Pichot, Daniel François Pichot, Jacob Morgan, Nanning de Greve en Pieter

Loquet (Bosschaert was die dag niet aanwezig).²⁰ Twee dagen later vond de eindstemming plaats in de Staten van Holland en met een krappe meerderheid (tien tegen negen) slaagde men er in de prins het commando over het Haags garnizoen definitief te ontnemen.

De orangisten in Schiedam waren zeer onaangenaam getroffen door het bezoek van de Franse agent. Op 15 maart 1786, een dag nadat de Fransman Schiedam verlaten had, lag in de Staten van Holland een protest van Morgan en Bosschaert ter tafel waarin zij vroegen om vernietiging van de conventie van 1782.²¹ Zij hoopten dat de bekendmaking van de beruchte overeenkomst een wig zou drijven tussen de patriotse vroedschappen en de patriotse burgerij. Hun opzet slaagde volledig. De wantrouwende burgers, waaronder de schatrijke katholieke brander Cornelis Nolet, hadden zojuist een rekest ingediend om te voorkomen dat 'troups ter repartitie van dese provincie' tegen de Utrechtse burgerij zouden worden ingezet.²² Midden in deze vertrouwenscrisis werd de inhoud van de conventie openbaar en met dubbel effect barstte de bom. De burgers waren razend. Hun woede werd verwoord door 'Semper idem' (= steeds dezelfde), die de conventie, begeleid met commentaar, in druk publiceerde. Kort daarop verschenen van de hand van dezelfde anonymus de pamfletten 'iets voor Schiedam' en 'Een tweede iets voor Schiedam'. Daarin richtte hij zich tegen de verraderlijke ondertekening van de overeenkomst, die 'Schiedams Regering erfelijk maakt' en 'Burgers uit het bestuur doet blijven'.²³ Vooral de vooraanstaande patriotten Doom en Pielat van Bulderen moesten het ontgelden. De vroedschap Mispelblom Beyer had schoon genoeg van de hele zaak. Hij distantieerde zich nadrukkelijk van de conventie en nam ontslag als baljuw/schout. De overige patriotse regenten haasten zich om het vertrouwen van de burgerij te herwinnen en vernietigden op 21 juni 1786 de gewraakte artikelen 16 en 17.

Maar het kwaad was al geschied. De democratisch gezinde patriotten begonnen te streven naar meer onafhankelijkheid. Op 1 mei koos de krijgsraad van de schutterij - buiten de vroedschap om - J.W. Hoekwater tot secretaris. De vroedschap wist niets beters te doen dan de verkiezing te slikken, nadat zij had geëist dat de vergadering van de krijgsraad bijgewoond moest worden door een stadssecretaris. Spoedig werd dit geschil overschaduwd door een veel ernstiger conflict. Reeds in april hadden de officieren van de schutterij

te kennen gegeven dat men alleen in geval van een vacature van een kapiteins- of vroedschapsplaats een nominatie aan de weth wilde doen en niet jaarlijks, zoals de vroedschap in 1749 had bepaald. Het conflict over de benoemingskwestie tussen de regenten en de krijgsraad sleepte zich maandenlang voort en werd pas opgelost toen de vroedschap onder zware druk was gezet.

Enkele patriotse regenten in de vroedschap begrepen dat zij hun beleid drastisch moesten wijzigen indien zij de burgerij weer geheel aan hun kant wilden krijgen. In augustus 1786 verschenen daarom Doom, Pielat van Bulderen, Keuchenius en Den Beer op de vergaderingen van de 'Vaderlandse Regenten', alwaar zij zich achter de Akte van Verbintenis, het democratisch programma van de vrijkorpsen, stelden. Vooralsnog had dit niet zo veel te betekenen. In september 1786 werden de patriotse stadjes Hattum en Elburg door stadhouderlijke troepen bezet. De Schiedamse vrijkorporisten wilden naar het kordon, dat naar aanleiding van deze aanval langs de grens van Utrecht werd ingesteld, vertrekken. De vroedschap verzon eerst allerlei uitvluchten, maar moest op 20 oktober toch 50 man onder bevel van kapitein Dirk van Essen laten gaan.

Slechts enkele vroedschappen kozen ook in hun hart de zijde van de burgerij. De scheiding der geesten vond plaats in de sociëteit 'Auria Libertas'. De katholieke patriot Pieter Brillenburg (een geestverwant van Nolet), een arts die ijverde voor vrijheid van drukpersen in hoog aanzien stond bij de gegoede burgerij, wenste tot de sociëteit toegelaten te worden. Zijn deballotering verwekte zo'n grote consternatie dat enkele leden, zowel vroedschappen als burgers, hun lidmaatschap opzegden. Zij vormden een eigen sociëteit onder de zinspreuk 'Restaurata Libertas'. De vroedschappen Leuchenius, Den Beer, Van der Heymen Van den Berg meldden zich aan als lid.²⁴

De overige leden van de vroedschap wendden zich als aristocraten van de burgerij af, omdat zij bang waren voor haar democratische aspiraties. Hun vrees was niet zonder reden, want in januari 1787 begon de burgerij zich met de benoeming van de vroedschap te bemoeien. Een eventuele benoeming van secretaris Pielat van Bulderen werd in een rekest scherp afgekeurd, omdat deze zou geschieden op basis van het geboorterecht en niet op basis van bekwaamheid. Hier bleef het niet bij. Haarlem stelde op 30 januari 1787 in de Staten

van Holland voor om twee commissies te benoemen: één voor de nauwkeurige afbakening van de stadhoudelijke macht en één voor een onderzoek naar de invloed op het bestuur, die het volk zou toekomen uit hoofde van een regeringsvorm bij representatie. De instelling van de eerste commissie werd door de Schiedamse vroedschap zonder problemen goedgekeurd. De oprichting van de tweede commissie werd pas door de vroedschap gesteund nadat de burgerij het college onder zware druk had gezet. Schiedam liet zich in deze commissie vertegenwoordigen door D.F. Pichot, een regent die niet te boek stond als hervormingsgezind, hetgeen weinig goeds voorspelde voor de democratie.

Ook in de daaropvolgende maanden hield D.F. Pichot de zijde van de aristocraten. Met het oog op eventuele orangistische relletjes werd in de Staten van Holland voorgesteld om de meer betrouwbare troepen van rijngraaf Van Salm in Den Haag te legeren. De burgerij vond dit prima. Desondanks werd het voorstel op dinsdag 20 februari 1787 door de vroedschap afgekeurd.²⁵ Woensdag berichtte een bode uit Den Haag dat de beslissing in de Staten van Holland van Schiedam kon afhangen. De burgerij reageerde alert. 's Avonds om tien uur stonden enkele burgergecommitteerden (onder andere Nolet) op de stoep van het huis van burgemeester De Greve, met het verzoek of er een buitengewone vergadering kon worden gehouden. De Greve weigerde. Daarna ging het op een drafje naar burgemeester Van Cloon, die zich liet overhalen. Burgemeester Den Beer steunde de gecommitteerden zonder meer. Op donderdag 22 februari kwam de vroedschap in alle vroegte opnieuw bijeen. De Greve verklaarde onmiddellijk dat het besluit van 20 februari niet teruggedraaid kon worden, maar de burgers dachten hier blijkbaar anders over. Zij stroomden samen op de Grote Markt voor het stadhuis en eisten in de persoon van Arie Voogd onverwijld legering van het legioen van de rijngraaf in Den Haag. De Greve en consorten stribbelden eerst nog tegen, maar zij gaven hun verzet op toen zij zagen dat een groot aantal vroedschappen onder leiding van Den Beer de kant koos van de burgerij. De Schiedamse democraten kraaiden victorie. Enkele vroedschappen genotendank zij hun stemgedrag op die bewuste donderdag - nu weer het volste vertrouwen van de burgerij. Zelfs de politieke weerhaan Pielat van Bulderen, die het revolutionaire gedrag van de burgers in de

Staten van Holland had verdedigd, werd hun held 'die zo pal staat alseenrots'.²⁵

De aristocratische vroedschappen voelden zich diep vernederd en durfden zich nauwelijks te verzetten als de burgers ergens om vroegen. Het ene na het andere rekest werd ingediend en alle stonden in het teken van de democratisering of de verdediging daarvan. De vroedschap werd gedwongen de gewelddadige remoties van de Amsterdamse en Rotterdamse vroedschappen in april te ondersteunen. De commissie die een onderzoek instelde naar de volksinvloed werd tot spoed gemaand en het college moest accepteren dat de nominatie van kapiteins en luitenants voortaan weer zou geschieden overeenkomstig het besluit van 1748. Tenslotte kwam de benoeming van vroedschappen, burge-meesters en schepenen onder invloed van de burgerij. De benoeming van Pielat van Bulderen tot vroedschap en Van der Heym tot burge-meester in mei kan gezien worden als een overwinning van de democratische patriotten.

Het ingrijpen van het Pruisische leger, dat op 13 september 1787 de grens van de Republiek overschreed, werd door de orangistische en aristocratische vroedschappen van Schiedam met opluchting tegemoet gezien. Opvallend is de haast schuldige graagte waarmee zij, getooid met oranje kokardes, de stad overgaven en de 150 Pruisische soldaten onderdak boden.

Begin oktober werd de Pruisische bezetting vervangen door een regiment van de stadhouder. Vanaf dat moment ging er van alles mis. Drie dagen lang verkeerde de stad in een toestand van volslagen anarchie. Het orangistische deel van de bevolking kroop uit zijn schulp en begon de patriotten op straat lastig te vallen. Men ging de huizen langs om drank en geld. In totaal werden de ruiten van de woningen van zes patriotse vroedschappen en zeventig patriotse burgers ingeslagen. Het orangistische 'graauw' ging over tot plundering, terwijl de soldaten branderijen binnendrongen en zich ontfermden over het Schiedams gedistilleerd.²⁷ Onder deze omstandigheden was het voor de patriotten niet langer mogelijk zich te verzetten tegen de vernietiging van de conventie.

Voor de orangist Daniel Pichot was de weg nu vrij. Op 16 oktober liet hij zich benoemen tot voorzitter van de vroedschap. Nadat op deze wijze de patriottenbeweging in Schiedam tot een einde was

gebracht, kon een begin worden gemaakt met de restauratie, het herstel van de stadhouder in al zijn functies en waardigheden. Hiertoe verscheen op 18 oktober een stadhouderlijke commissie, bestaande uit graaf Bentinck van Rhoon, D. Meerens, raadsheer van het Hof van Holland en een zekere secretaris Poelman. De schutterij werd door hen opnieuw opgericht op basis van de oude organisatie. De meest radicale patriotten, zoals Pielat van Bulderen en Van der Helm, werden uit hun functies ontheven, evenals Keuchenius en J.D. Pichot (de neef van D. Pichot). Penning werd nog wel herbenoemd, maar bedankte voor de eer, omdat hij herhaalde malen bedreigd was. Morgan en Van Cloon waren overleden en moesten hoe dan ook worden vervangen. Zodoende deden er acht nieuwe vroedschappen hun intrede in het college.²⁸ Het is opmerkelijk dat deze nieuwkomers nauwelijks of geen familierelaties hadden met de overige vroedschappen. Alle acht oefenden het beroep van brander uit en behoorden - volgens de trouwregisters - tot een lagere vermogensklasse dan hun collega's. Het oligarchische karakter van het college nam dus iets af, maar bleef in essentie wel in stand. Tenslotte moet worden opgemerkt dat Willem V geen gebruik heeft gemaakt van de gelegenheid om zijn eigen positie of die van de orangisten te versterken. Het was hem slechts te doen om het herstel van het stadhouderlijk regime. Zo mochten alle lagere ambtenaren, die weer trouw hadden gezworen aan de stadhouderlijke constitutie, op hun post blijven zitten.

Noten

1. Resolutie (res.) vroedschap 20 juni 1756.
2. G. van der Feijst, *Geschiedenis van Schiedam* (Schiedam 1975).
3. Ruim 65% van de bevolking was gereformeerd. Het aantal lutheranen en doopsgezinden bleef bescheiden. Joden ontbraken geheel. Alleen de katholieken waren door hun aantal (omstreeks 3000 zielen) en de kapitaalcracht van sommigen van hen een factor waar terdege rekening mee gehouden moest worden.
4. A. Maas, *Geschiedkundig overzicht der voormalige regeeringsvorm en wijzen van regtspleging te Schiedam tot 1795* (Schiedam 1853) 31.
5. Gemeentearchief (G.A.) Schiedam, O.A.A., inv. nr. 287, 288, 289, 290.
6. Ibidem.
7. Res. vroedschap 22 apr. 1724.
8. G.A. Schiedam, O.A.A., inv. nr. 287, 288, 289, 290; H.A.M. Roelants, *Guldenboek van Schiedam. Genealogieën en fragment genealogieën van vroegere en hedendaagsche Schiedamsche geslachten* (Amsterdam 1900) passim; G.A. Schiedam, Handschriften, inv. nr. 79.
9. Ibidem.
10. Res. vroedschap 26 juni 1748.
11. H.A.M. Roelants, *Een belangrijk jaar voor Schiedam, 1748* (Schiedam z.j.).
12. Res. vroedschap 19 feb. 1749.
13. Rollin L.M. Couquerque, 'Généalogie de la famille Pichot', *Bulletin de la commission de l'histoire des églises Wallones VII* (Den Haag 1879) 1-87, passim.
14. Res. Staten van Holland 28 jan. 1780.
15. Res. vroedschap 26 sep. 1780, 15 jan. 1782, 22 juni 1783.
16. Res. Staten van Holland 1 juli 1781, 7 mrt. 1782, 13 mrt. 1782; Res. vroedschap 4 sep. 1781.
17. G.A. Schiedam, O.A.A., inv. nr. 287, 288, 289, 290.
18. Semper Idem, *De tekst der conventie van de vroedschap*, passim.
19. Res. vroedschap 3 mei 1783.
20. Res. vroedschap 25 juli 1786; Res. Staten van Holland 27 juli 1786.

F.Ch. Meyer

21. Res. Staten van Holland 15 mrt. 1786.
22. Res. vroedschap 14 mrt. 1786.
23. Semper Idem, *Iets voor Schiedam* (z.p. 1786); Semper Idem, *Een tweede iets voor Schiedam* (z.p. 1786).
24. G.A. Schiedam, Handschriften, inv. nr. K46.
25. Res. vroedschap 20 feb. 1787, 21 feb. 1787, 22 feb. 1787.
26. *De juichende volksstem van Schiedam 1787* (schiedam 1787).
27. G.A. Schiedam, Handschriften, inv. nr. K46.
28. Res. vroedschap 29 okt. 1787.